

DOI 10.31651/2524-2660-2019-3-23-28
ORCID 0000-0002-7873-5424

КОВАЛИШИН Оксана Ігорівна,

асистент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: oksana.i.yarysh@gmail.com

УДК 37.01.НТШ]189/193"

АНДРАГОГІЧНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ (КІНЕЦЬ ХІХ-ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Досліджується підтримка Науковим товариством ім. Шевченка освіти та просвіти для молоді Галичини в кінці ХІХ – першій третині ХХ ст. і, зокрема організації освітньо-наукових курсів у Львові, які впливали на освіту, просвіту дорослих Галичини та України загалом.

Проаналізовано вплив Наукового товариства ім. Шевченка на організацію освітніх наукових курсів, заснованих для української молоді Галичини і цілої України. Показано внесок членів Наукового товариства ім. Шевченка для розвитку освітнього осередку і педагогічної думки у Галичині.

Простежено шлях побудови Науковим товариством ім. Шевченка освітніх курсів від 1904 р. до взаємодії Наукового товариства ім. Шевченка з Товариством прихильників української літератури, науки і штуки. Зосереджено увагу на організаційно-функціональній та педагогічній діяльності Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили, активності його

співробітників та членів, зв'язку ініціативи з Науковим товариством ім. Шевченка.

Видокремлено взаємозв'язок НТШ, товариства «Просвіта» та Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили для утворення у майбутньому Українського таємного університету у Львові.

Показано, що цілеспрямована та систематична участь Наукового товариства ім. Шевченка у розвитку освітніх курсів здійснювалася на андрагогічних засадах діяльності.

Ключові слова: *освіта та просвіта молоді; Наукове товариство ім. Шевченка; наукові курси; Товариство прихильників української літератури; науки і штуки; Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили.*

Постановка проблеми. *В кінці ХІХ – першій третині ХХ століття у Галичині українська інтелігенція, яка гуртувалася навколо громадських, культурних, нау-*

кових ініціатив, організацій, товариств, брала відповідальність за освітньо-просвітницьку сферу. Її становлення відбувалося в складних умовах культурного та духовного відродження Галичини. По-перше, українська громадськість впродовж тривалого часу вела боротьбу за відокремлення та надання ідентичності українській вищій школі, яка довгий час занепадала і піддавалась поневоленню. Основними причинами цього у різні часи ставали обмеження у виконанні науково-освітніх робіт українськими кафедрами університетів, заборона українцям навчатися в них, ігнорування ініціатив українців стосовно заснування українських вищих навчальних закладів. По-друге, становлення освітньо-просвітницької сфери не могло відбуватися без фінансової підтримки. Даний фактор спонукав до пошуку додаткових джерел для освіти і просвіти молоді Галичини загалом.

Проблематика підтримки і розвитку української освіти та просвіти для молоді у Галичині в кінці XIX – першій третині XIX століття знайшла своє відображення у працях сучасних науковців Д. Герцюка, М. Кострова, М. Кріля, Н. Лешковича, Б. Савенка та ін. Однак питання андрагогічної складової у діяльності Наукового товариства імені Шевченка для освітньо-просвітницької підтримки молоді Галичини розглядається частково, і тому цей аспект діяльності Наукового товариства ім. Шевченка у кінці XIX – першій третині XX століття заслуговує більш ґрунтовного дослідження. Важливим джерелом для вивчення даної теми є архівні джерела Центрального державного історичного архіву України, м. Львова (Ф. 309, Ф. 736).

Тому, **метою даної статті** є дослідження андрагогічної складової діяльності Наукового товариства ім. Шевченка в плані підтримки освіти і просвіти української молоді Галичини в кінці XIX – першій третині XX століття та встановлення на підставі її комплексного аналізу впливу на освітній процес в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спільною працею українських науковців, дослідників, освітян у Львові в кінці XIX – першій третині XX ст. організовувалося освітньо-просвітницьке середовище для молоді і дорослих Галичини та України. Досліджуючи активність цього освітнього явища, слід зосередити

увагу на українські наукові, культурні та освітні організації, які боролися за поширення освічених широких верств українського населення. Такими ініціативами були Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ), Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили, «Просвіта» та ін. Їх представники поряд зі своєю основною роботою – науковою діяльністю – брали активну участь у громадсько-політичному русі Галичини, організовували просвітні курси та виклади, взаємодіяли в плані створення передумов до заснування українського університету, що на загал сприяло підтримці освітньо-просвітницької сфери.

З цією метою НТШ започатковує наукові виклади під головуванням М. Грушевського. Науковець у «Літературно-науковому віснику» оголосив про проведення і поширення українсько-наукових курсів у Львові силами історико-філософської та філологічних секцій товариства. До М. Грушевського зверталися з проханнями прийняти на створені курси молодь із цілої України. У цьому питанні на допомогу прийшло новозасноване Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, створене з ініціативи М. Грушевського, І. Франка та ін. та за підтримки Наукового товариства ім. Шевченка. Саме на базі товариства влітку 1904 р. було налагоджено проведення Всеукраїнських наукових курсів для молоді, які розпочалися 10 червня і працювали до 9 липня.

На думку науковця Д. Герцюка, влаштування даних курсів виражали протест проти ігнорування австро-угорськими властями спроб українців Галичини відкрити власну вищу освітньо-наукову інституцію [1, с. 369]. Курси відбувалися кожного дня, окрім неділі, і тривали три-чотири години щодня. Загалом було прочитано 90 годин лекцій. Програма курсів включала три дисципліни: історію, історію літератури та етнографію. За словами І. Кревецького «...у доборі тем важну роль грає участь закордонних українців, що в себе в дома не мають зовсім спомоги довідатися про свою історію і письменство...» [2, с.101], тому тематика викладів була всеохоплююча на загальноукраїнську тематику. За кожний курс, відповідно, відповідав окремий науковець: І. Брик, Ф. Вовк, М. Ганкевич, М. Грушевський, І. Раков-

ський, К. Студинський, С. Томашівський, І. Франко. Загалом у курсах взяло участь 135 осіб [3, с. 102 – 113].

Необхідно зауважити, що лектори Всеукраїнських наукових курсів були почесними, дійсними і звичайними членами Наукового товариства ім. Шевченка та займалися формуванням освітньо-просвітницької думки в Галичині у сфері доступу освіти для дорослих. За висновками М. Грушевського, голови НТШ та Товариства прихильників української літератури, науки і штуки, викладачі «...держали свої виклади на академічному рівні...і коли ся перша проба дійсно заохотить до дальшого урядження таких курсів із ширшою програмою, се б могло мати дуже важні і цінні наслідки...» [3, с. 113].

Після успішного заснування Всеукраїнських наукових курсів для молоді, українська громадськість разом з товариствами взялася за розвій нових навчальних середовищ для молоді, що сприяло розвитку освітньо-просвітницької галузі у Галичині та в цілій Україні. Таку роль почало виконувати Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили, яке також за підтримки Наукового товариства ім. Шевченка та його членів, організовувало курси для української молоді і дорослих.

Перше засідання засновників Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили відбулося 20 грудня 1906 р. в кімнатах «Рускої Бесіди» у Львові. Після трьохрічної перерви з причин, які зауважив голова О. Колесса: «...вибори до парламенту, виїзд голови на сталий побут до Відня та неохота і недовіра многих людей до товариства і єго цілей...», товариство розпочало свою цілеспрямовану діяльність вже 12 січня 1909 р. в тих же кімнатах «Рускої Бесіди» [4, с. 164].

Головною метою даного товариства була організація наукових викладів для української молоді, роль яких узагальнив голова О. Колесса: «...товариство дасть вести в житє і стане на висоті свого завдання, тим що до Львова прибуде тепер кількоє охочих і енергійних робітників...» [4, с. 164]. Дані наукові виклади проходили з певними труднощами, проте відіграли суттєвий вплив на просвітництво молоді сіл і робітничих осередків: «...проголошувати живе слово просвіти і науки також по селах і всіх осередках робітничих, се одна з тих задач, яких

вагу свідомо відчуває наше товариство, але яких сповнити до тепер не могло належати, лишень з причин недостачі моральної і матеріальної підмоги з боку нашої суспільности...» [4, с. 197].

Важливий внесок у розвиток курсів при Товаристві українських наукових викладів імені Петра Могили належить його голові Олександру Колессі. Вибраний 1 червня 1899 р. у дійсні члени Наукового товариства ім. Шевченка він цілеспрямовано діяв для розвитку української освіти. Бувши депутатом австрійського парламенту, обстоював інтереси українців в шкільництві та вищій освіті. Його всеохоплююча діяльність на благо української освітньо-просвітницької думки давала змогу розумно керувати філіями Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили.

Підтримували діяльність товариства голови філій: Я. Ярема, М. Крушельницький, М. Галущинський, Ю. Чайківський, В. Геринович. На загал станом на 1914 р. Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили мало в своїй структурі 7 філій (в м. Перемишль, м. Самбір, м. Сокаль, м. Станіслав, м. Тернопіль і м. Рогатин) та 6 осідків кружків (в м. Белзі, м. Бережанах, м. Дрогобичі, м. Золочеві, м. Стрию, м. Терехові). За 5 років діяльності ним було організовано і проведено понад 800 викладів за участі понад 50000 слухачів [5, арк. 3-4].

Поява в українському суспільстві нового громадського об'єднання, яке вело широку просвітницьку діяльність на благо розвою наукової, культурної та освітньої сфери, зумовлювала до бажання ширити знання серед української молоді. Тому 29 лютого 1912 р. Товариство українських викладів ім. П. Могили планувало організувати курси вищої освіти разом з товариством «Просвіта» на чолі з др. М. Раковським [4, с. 218]. Цей факт є підтвердженням того, що вже напередодні Першої світової війни було започатковано ідею створення у недалекому майбутньому незалежного українського університету.

18 жовтня 1912 р. доповідач О. Колесса повідомляв про створення окремого комітету, сформованого разом з товариством «Просвіта». У його склад ввійшли члени Товариства українських наукових викладів, а також окремі члени НТШ: О. Колесса, С. Рудницький, І. Крип'якевич. Головною задачею викладів було «...доставлення прелягентів і

вироблення програми...» [4, с. 222]. В результаті такої діяльності двох товариств мав бути створений «Український народний університет ім. П. Могили». Таку зміну до статуту було ініційовано 16 листопада 1913 р. Проте всі задуми перервала Перша світова війна.

В цей же самий час Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили популяризувало організацію різних освітньо-просвітницьких ініціатив у Галичині. Так, у зверненні до громадськості управа наукових викладів зауважувала, що «...справа популяризації сучасної науки і штуки, і піднесення тим культурного рівня нашого народу та важна і не терпляча проволочки...», саме тому товариство взялося за влаштування Українського просвітньо-економічного конгресу у Львові, який вперше відбувся у 1909 р. Його основною метою було поширення «людового університету» та наукових курсів [5, арк. 6–7].

Аналізуючи і систематизуючи результативність проведення курсів Товариством українських наукових викладів ім. П. Могили до початку Першої світової війни, варто зазначити актуальність викладів науковців на педагогічну тематику, зокрема: Ю. Міськевича «Музика та виховання»; Т. Біленького «Новітнє виховання дівчат»; О. Пеленьського «Праця в науковій освітленні»; І. Крип'якевича «Школи і шкільне життя на Україні в XVII-XVIII ст.»; А. Гапяка «Просвітна робота у нас та в других славянських народів»; С. Рудницького «Про самообразование» [6, арк. 1-18].

Також вартим уваги є факт того, що Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили з 5 по 12 червня 1921 р. проводило виклади з нагоди тижня дитини, де участь брали звичайні та дійсні члени НТШ: Щ. Сельський, Я. Яцкевич, О. Тисовський, В. Радзикевич, Я. Біленький, М. Бабин, І. Раковський. Крім них до викладів залучалися визначні педагоги Галичини, що мали тісні відносини з НТШ: К. Малицька, С. Олесківна, М. Галущинський. Загалом ними було проведено близько 50 викладів [4, с. 252].

В результаті цього і були створені передумови до заснування українського університету у Галичині. Реалізувати задуми Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили у створенні українського університету вже після Першої світової війни допомогло Наукове товариство ім. Шевченка. Так, 19 серпня

1919 р. члени Наукового товариства ім. Шевченка (В. Щурат, Г. Свенціцький, І. Крип'якевич, Б. Барвінський, В. Герасимчук) висловили бажання прийти на допомогу українській молоді шляхом обговорення можливості про зародження нового Львівського університету.

Саме тому до цієї справи НТШ хотіло приступити разом з Товариством українських наукових викладів ім. П. Могили. Таку ж ініціативу проявило 17 червня 1920 р. одне з найбільших освітньо-просвітницьких ініціатив – товариство «Просвіта». Воно зауважувало затребуваність Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили, яке у довоєнний період ділило обов'язок займатися освітою і просвітою галичан серед різних студентських товариств. Тому, перше засідання вже після Першої світової війни відбулося 12 листопада 1920 р. в залі Ставропігійського інституту у Львові. Товариство приступило до організації систематичних наукових курсів разом з НТШ, які дало початок ідеї Українського таємного університету [4, с. 238–240].

Вартим уваги, є відзначення заслуг товариства «Просвіта». Так, 23 квітня 1923 р. стало відоме оголошення товариства «Просвіта» про створення при філії ініціативи секції відчитової, що виконувала «зв'язок будучого Народного університету для сталого ведення справи організації популярно-наукових викладів для населення м. Львова і його передмістя...» [7, арк. 35]. В складі цієї секції мали входити представники всіх культурно-просвітніх, науково-освітніх товариств, які б обговорили деталі діяльності Українського таємного університету

Навіть після завершення діяльності Українського таємного університету, велику надію на проведення викладів покладали на Наукове товариство ім. Шевченка. Наприклад, 29 жовтня 1935 р. головна рада Наукових викладів погодилась на заснування гуртків у Науковому товаристві ім. Шевченка [4, с. 285]. У них проводили виклади такі освітяни як М. Галущинський, К. Малицька, М. Стругинський, а також звичайні і дійсні члени Наукового товариства ім. Шевченка Я. Біленький, І. Брика, Я. Гординський, О. Колесса, О. Макарушка, І. Раковський, О. Тисовський, В. Щурат та ін.

У 1939 р. Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили припинило свою діяльність, залишивши по собі спадок надії для українського народу на створення українського університету та

забезпечення якісної освіти для молоді і дорослих. Спільна діяльність Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили, Наукового товариства ім. Шевченка та інших освітньо-просвітницьких організацій призвели до заснування Українського таємного університету.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, підтримка молоді та дорослих Галичини та України у процесі здобуття освіти розвивалася шляхом становлення українських наукових, культурних та освітньо-просвітніх товариств та організацій. Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, Товариство українських наукових викладів ім. П. Могили за підтримки Наукового товариства ім. Шевченка вело боротьбу за українську освіту в кінці XIX в першій третині XX століття. Оцінюючи в цілому вклад Наукового товариства ім. Шевченка в стан розвитку освітньо-просвітницької сфери, необхідно зауважити всеохоплюючу діяльність ініціативи, що базувалася андрагогічних засад функціонування. Влаштування наукових та освітніх курсів зумовили до становлення у майбутньому Українського таємного університету та базувалося на поширенні наукових знань, умінь та навичок серед широк українських верств населення.

Саме тому подальше вивчення та дослідження освітньо-просвітницької діяльності українських товариств та організацій дозволить проаналізувати стан розвитку освіти та просвіти у Галичині в кінці XIX – першій третині XX століття.

KOVALYSHYN Oksana,

Assistant Teacher of General Pedagogy and High School Pedagogy Department,
Ivan Franko National University of Lviv

ANDRAGOGICAL COMPONENT OF THE ACTIVITY OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY IN LVIV (THE END OF THE XIX- THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY)

Summary. Introduction. At the end of XIX – the first third of the twentieth century in Galicia, the Ukrainian intelligentsia, which gathered around public, cultural, scientific initiatives, organizations, societies, took responsibility for the educational sphere. Its formation took place in the difficult conditions of the cultural and spiritual revival of Galicia. First, the Ukrainian public for a long time led the struggle for separation and provision of identity to the Ukrainian higher school, which for a long time declined and was subjected to enslavement. Secondly, the formation of the educational sphere could not take place without financial support. This factor led to the search for additional sources for the education and enlightenment of the youth of Galicia as a whole.

Purpose. Research andragogical component of the activities of the Shevchenko Scientific Society in support of education of Ukrainian youth of Galicia in the late XIX – first third of the XX century and installation based on its comprehensive analysis of the impact on the educational process as a whole.

Methods. The methods applied are: analysis (retrospective, comparative) of scientific and methodical litera-

Список бібліографічних посилань

1. Герцюк Д. Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили у Львові: історико-педагогічні аспекти діяльності (1908–1939 рр.). *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika* / Pod. red. K. Rędzińskiego, M. Łapota. Częstochowa: Wydawnictwo im. S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. 2014. Т. XXIII. S. 367–377.
2. Кривецький І. Вільні університети. *Літературно-науковий вісник*. 1904. Т. 27. С. 97–101.
3. Грушевський М. Українсько-руські наукові курси. *Літературно-науковий вісник*. 1904. Т. 27. С. 102–113.
4. Товариство Українських наукових викладів ім. Петра Могили. Протоколи засідань Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили (1906–1939 рр.). Упоряд. і тлумач Б. Горбовий. Львів: Триада плюс, 2012. 326с.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 309. Спр. 261. Арк. 35
6. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 736. Спр. 4. Арк. 1–18.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 736. Спр. 11. Арк. 3–4.

References

1. Gercyuk D. (2014) Petro Mohyla ukrainian scientific exposition community in Lviv: historical-pedagogical aspects of activity (1908–1939). *Scientific Works of the Academy Jan Długosz in Częstochowa*. Vol. XXIII. 367–377 (in Ukr.)
2. Krevetsky I. (1904) Free universities. *Literary and Scientific Bulletin*, 27, 97–101 (in Ukr.)
3. Hrushevsky M. (1904) Ukrainian-ruthenian science course. *Literary and Scientific Bulletin*, 27, 102–113. (in Ukr.)
4. *Petro Mohyla ukrainian scientific exposition community. Minutes of meetings Petro Mohyla ukrainian scientific exposition community. (1906–1939 biennium)* (2012). In B. Gorbovy (Comp. and int.). Lviv: Triada plus. (in Ukr.)
5. Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Foun 309. Case 261. Sheet 35 (in Ukr.)
6. Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Foun 736. Case 4. Sheet 1–18 (in Ukr.)
7. Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. Foun 736. Case 11. Sheet 3–4 (in Ukr.)

ture, synthesis, classification and systematization of data, generalization of information.

Results. The article explores support of the Shevchenko Scientific Society education and enlightenment for the youth of Galicia in the late nineteenth – first third of the twentieth century. Analyzed the influence of the Shevchenko Scientific Society on the organization of educational scientific courses, founded for the Ukrainian youth in Galicia and the whole of Ukraine. Showing contribution members of the Shevchenko Scientific Society to develop educational center. Traced the way of construction of the Shevchenko Scientific Society educational courses from 1904 till the interaction of the Shevchenko Scientific Society with the Society of supporters of Ukrainian literature, science and things. Focused attention on organizational and functional activities Society of Ukrainian Researchers. P. Mohyla, the activities of its employees and members, the association with the Shevchenko Scientific Society. The purpose of this cooperation was to organize educational and scientific courses in Lviv, which influenced the education, enlightenment of adults of Galicia and Ukraine in general. Trace the contribution of courses

Society of Ukrainian Researchers. P. Mohyla, for the development of pedagogical thought in Galicia, focused attention on the role of members of the Shevchenko Scientific Society for the development of this branch. Separate relationship between the Shevchenko Scientific Society, the society «Prosvita» and the Society of Ukrainian Researchers. P. Mohyla for the formation of the future Ukrainian secret university. It is concluded that the purposeful and systematic participation of Shevchenko Scientific Society in the development of educational courses was carried out on the andragogical basis of the activity.

Originality. Revealed aspects of support by the Shevchenko Scientific Society education for the youth of Galicia. Characterized the influence of the Shevchenko Scientific Society for the organization of educational scientific courses for ukrainian youth of Galicia and the whole Ukraine. Distinguished contribution of the members of the Shevchenko Scientific Society for the development of educational centers and institutions in the late XIX – the first third of the XX century.

Conclusion. Support for youth and adults of Galicia and Ukraine in the process of obtaining education developed through the formation of Ukrainian scientific, cultural and educational societies and organizations. Evaluating general contribution of the Shevchenko Scientific Society into development of educational sphere, it is necessary to note the comprehensive activity of the initiative, which was based on the andragogical basis of functioning. The organization of scientific and educational courses led to the formation of the Ukrainian Secret University in the future and was based on the dissemination of scientific knowledge and skills among a wide range of Ukrainian segments of the population.

Keywords: *education of youth; Shevchenko Scientific Society; scientific courses; Society of Supporters of Ukrainian Literature; Science and the Arts; Petro Mohyla Ukrainian Scientific Exposition Community.*

*Одержано редакцією 28.07.2019
Прийнято до публікації 15.08.2019*